IX-XALATA TAL-ĠURDAN

Ħafna drabi ngħid f'qalbi, u drabi ngħid ma' ħbiebi wkoll, li did-dinja hija taż-żgħażagħ. Għax żagħżugħ dejjem ferħân, donnu farfett ġewwa ġnien imwarrad. Imma meta l-bniedem jasal għal erbgħin sena, jew għal ħamsin (għax mhux kull ħadd xorta waħda) ġismu jibda jitqâl u bħal jaqta' qalbu. Imbagħad l-aktar li jkun iħobb, joqgħod miġbur id-dar, jagħmel xi xogħol ħafif u jitħaddet fuq iż-żmien ta' dari.

Jien, l-isbaħ żmien ta' żogħżiti għaddejtu l-Palestina. Hemmekk, drabi konna niltaqgħu qabda ħbieb, nikru karozza jew tnejn, għal daqs kemm inkunu, nieħdu magħna ħafna ikel u nbid, u mmorru nagħmlu dawra. Il-Palestina kbira, u hemm ħafna fejn iddur. Hawn sa nsemmi waħda minn dawn id-dawriet li konna għamilna fil-btajjel tal-Milied, fis-27 ta' Diċembru, għax il-jum ukoll għadni niftakru sewwa.

Fil-Milied jagħmel ħafna ksieħ il-Palestina, għal hekk morna nagħmlu d-dawra tagħna n-naħa tal-Baħar il-Mejjet u l-Ġurdân, għax hemm, billi qiegħed ġewwa ħondoq, ikun *infern* fis-sajf, u sajf fix-xitwa.

Minn Ġerusalem sal-Baħar il-Mejjet hemm bgħid qisu tmienja u għoxrin mil. Minn Ġerusalem tlaqna kmieni, għax niftakar li f'xit-tmienja ta' fil-għodu, meta x-xemx kienet għadha kemm feġġet minn wara l-iġbla tat-Transġordanja, konna fuq xatt il-Baħar il-Mejjet.

Sħabi neżgħu u xteħtu jgħumu (jien ma għomtx, għax kelli wiċċi minfuħ b'darsti u aktarx kelli ħajta deni). Ħaġa tal-għaġeb, hux, tgħum fis-27 ta' Diċembru? U ħaġa tal-għaġeb aktar li żammew f'wiċċ il-baħar mingħajr ma ħadd minnhom ma kien jaf jgħum! Kif jista' jkun? isaqsi xi ħadd.

Jista', għax Ġerusalem u Betlehem, minn fejn ġejna, huma ogħla mill-Baħar il-Mejjet qrib l-elfejn u mitejn (2,200) pied. Għal hekk, hemm jagħmel ħafna ksieħ u hawn tagħmel ħafna sħana. U żammew fil-wiċċ mingħajr ma jafu jgħumu, għax il-Baħar il-Mejjet fih kotra kbira ta' mlûħ. Bniedem li jintafa' fih jibqa' fil-wiċċ, bħal ma tibqa' fil-wiċċ biċċa għuda jekk titfagħha fil-baħar tagħna.

Minn hemm irkibna l-karozza u tlaqna lejn ix-xmâra tal-Ġurdân. Fuq xatt il-Ġurdân, fejn jingħad mill-qedem li tgħammed Kristu, il-lum hemm kappella, imma dak iż-żmien li morna aħna ma kienx għad hemm. Kien hemm biss għarix kbir tal-Għarab li għadu hemm sal-lum, u nżilna ħdejn dak il-għarix.

Kellna magħna Franġiskan, Patri Augusto Facchini, Awstrijak, imma kunjomu Taljan (ara tgħidlu li hu Taljan, imma, għax tiksruha! B'Taljan ma jridx jaf! Issa miet, miskin, ilu ħafna) li ġieb miegħu kaxxa li tinfetaħ u ssir artal u ġewwa fiha jkun hemm kollox: missâl, kalċi, xama' u kandlieri, il-libies tal-quddiesa u dan; u qaddes hemm, taħt is-siġar (għax il-Ġurdân fih is-siġar fuq iż-żewġt ixtut) imsieħeb mill-għana tal-għasafar, u aħna smajna l-quddies u tqarbinna. Wara l-quddiesa dħalna ġewwa l-għarix tal-Għarab, ħadna l-kafê li konna ġibna magħna ġewwa termos kbir, u kilna xi ħaġa u tajna li kien baqagħlna lil Għarab, għax id-drawwa ta' hemm titlob hekk. Imbagħad ħriġna u qagħdna nduru ftit ħada x-xmara. Taħt is-siġar kien għad hemm ħafna tajn, għax il-Ġurdân ma kienx ilu wisq li fâr. Qagħdna nħarsu lejn il-brim li

jagħmel l-ilma u hu miexi, donnu nbiebet. Kull fejn tħares, brim. Il-brima, iddur-iddur, donnha dagħbien żgħir, u tintemm fix-xejn, imma tibda brima oħra ma' ġenbha, malajr.

Imbagħad irkibna d-dgħajsa u wieħed Għarbi qadef bina n-naħa ta' fuq. U meta għednielu, telaq l-imqadef u ħalla d-dgħajsa miexja mas-sejr tal-ilma, sa kemm wasalna quddiem il-għarix, u rġajna tlajna l-art.

Minn hemm irkibna l-karozza u soqna lejn Dejr il-Ħoġla. Hemmekk jgħidu li kellu l-għarix fejn jorqod San Ġwann il-Għammiedi. Id-Dejr huwa tal-Griegi Ortodossi. Rajnieh minn barra u ma dħalniex fih. It-triq kienet ħażina u drabi kellna ngħaddu minn ġot-tajn. Minn hemm dorna lejn ix-xeilug u ġbidna lejn il-belt ta' Ġerko, li l-Għarab bil-lsien tagħhom jgħidulha r-Riħa.

Fir-Riħa, il-Franġiskani għandhom Dejr, żgħir u sabiħ għall-aħħar, mirqum, donnu naqra ta' villa, u miegħu hemm naqra ta' knisja u ġnien sabiħ ukoll. Għax ħafna mill-għonja ta' Ġerusalem, fix-xitwa jinżlu r-Riħa, u hemm jinsabu ftit kattolki wkoll. Lil dawn, nhar ta' Ħadd ma tistax tħallihom bla quddies. Għal hekk rawwmu dak in-naqra ta' Dejr u qegħedu fih Patri wieħed u Ajk miegħu, biex il-kattolki jkollhom min jaqdihom f'dik li hi ruħ.

Hemmekk dorna ftit fil-belt imbagħad dħalna qagħdna għad-dell tas-siġar fil-ġnien tar-Rħieb. Imma taħt is-siġar trid toqgħod b'seba' għajnejn, għax hemm siġar li jqattar minnhom meraq, magħqud u jwaħħal, donnu għasel iswed, li il-Għarab jgħidulu *debek,* li jekk jeħellek mal-ħwejjeġ, min jaħsillek, ma jridx idum jogħrok ftit. Jien messejtu b'subgħajja (għax minn qattusi, kollox inħobb inġarrab, biex inkun naf sewwa) u mbagħad, biex inneħħih, għoroktu bil-ħamrija. M'hux talli ma neħħejtux, talli waħlet ma' subgħajja l-ħamrija wkoll. Biex neħħejtu kelli naħslu bis-sapun u l-ilma.

Hawnekk irrid ngħid ħaġa: qatt ġie f'idejk l-Evanġelju bil-Malti tas-Sur Ġużè Muscat-Azzopardi? Fl-Evanġelju ta' San Mattew, faċċata 16 nota 'd', issib miktub li wieħed għaref, Patri Curci, jgħid li San Ġwann il-Għammiedi kien jiekol il-għasel li jqattar mis-siġar. Aktarx li ried jgħid għal dan il-meraq li semmejt issa jien. Imma naħseb li qal ħażin, u tħawwad fil-kelma "debek" li ħasibha "debes" (l-aħħar ittra *s* m'hux *k*). Il-Għarab jieklu għasel tan-naħal imħallat bis-silġ, li jgħidulu "debes". Jien kilt minnu fix-xitwa, meta kont it-Transġordanja. Jagħtuhulek fi platt u tieklu bil-kuċċarina. Jien fiż-żmien twil li domt il-Palestina qatt ma smajt li d-debek ikun ħelu u li n-nies jekluh. Id-debek, billi jwaħħal ħafna, smajt kemm il-darba li jaqbdu il-għasafar bih. Jidilku għuda bih, u jqegħdu fuqha ftit qamħ. Jiġu l-għasafar għal qamħ, u kif jinżlu, saqajhom jeħlu mal-għuda.

Dan l-*isball* aktarx li ttieħed hekk: Patri Curci kien jaf li l-Palestina n-nies jieklu l-għasel imħallat bis-silġ (hu qal imħallat bl-ilma), li jgħidulu debes, bagħat isaqsi lil xi ħadd x'ikun sewwa dan id-*debes,* imma dak fissirlu, m'hux x'ikun id-debeS, imma x'ikun id-debeK, u Patri Curci qagħad fuq kliemu, għax ma kienx jaf.

Għal hekk, tajjeb il-qawl li kien iħobb jgħid Lord Strickland: "Chi vuole anda, chi non vuole, manda". jiġifieri, jekk trid taf is-sewwa, mur araha b'għajnejk.

Issa nerġgħu fejn konna. Mela, wara nofs inhar kilna naqra ta' ikla ġmielha u xrobna naqra nbit, li hu

nbit ta' bil-ħaqq, (għax il-Palestina l-inbit kollu tal-għeneb, għax għandhom dwieli kemm tara b'għajnejk), qagħadna nitħaddtu ftit imbagħad morna nagħmlu żjara lil Ġebel Quruntul, jiġifieri *l-muntanja* li fuqha Ġesù sam erbgħin jum u kien imġarrab mix-xitan.

Hemmekk hemm Dejr tar-Rħieb Griegi Ortodossi foqra, biċċa minnu mħaffer fil-blât u biċċa mkaħħal mal-ġenb tal-għolja, li titla' għalih minn trejqa żgħira, kemm jgħaddi ħmâr (u jgħaddu ħmir minn hemm, għax it-trejqa mimlija bil-bagħar tagħhom). Il-Griegi bdew idoqqu l-qniepen malli rawna ġejjin. Dħalna għandhom u tajniehom borża kafê mitħun, li konna ġibna magħna, għax hekk hi d-drawwa tal-Palestina. Għamlulna l-kafê u ġebulna wieħed ajk jew kjerku, żagħżugħ ħafna, donnu tifel imma, b'leħja sewda daqs rix il-għawrâb. Imbagħad ħaduna fil-kappella tagħhom u wrewna bħal niċċa mħaffra fil-blat u ġewwa fiha ġebla donnha ħobża kbira, minn dak il-ħobż tar-raħal, u qalulna li dik hija l-ġebla li Ta'-Barra-Minn-Hawn qal lil Ġesù biex jagħmilha ħobż. Imbagħad saqsewna jekk ridniex nitilgħu fuq il-quċċata tal-Ġebel, jew *muntanja*. Tlajna tlieta, wieħed minnhom jien. Tawna l-muftieħ biex nifthu għax hemm fuq hemm ħajt u minnu 'l ġewwa trid tgħaddi minn bieb tal-ħadid. Ħriġna mid-Dejr u għaddejna minn fuq gallarija tal-għewwied li tagħti għal fuq irdum egħmiq għall-aħħar. Tkexkixt inħares 'l isfel, ngħid is-sewwa, l-aktar meta ħassejt l-għewwied tal-gallarija jiċċaqalqu u jċekċku taħt saqajja! Ommi-mà, jekk taqa' minn hemm fuq għal isfel! Ġewwa qoffa jridu jiġbruk!

It-telgħa kienet twila ġmielha, kolha xewk u żrar, imma fl-aħħar wasalna. Ftaħna u dħalna mis-sur 'il ġewwa u tlajna nħarsu minn fuq is-sur. Minn hemm iġġib taħtek lil Riħa, lil Ġurdân u lil Baħar il-Mejjet u 'l hemm minnhom l-iġbla ta' Moâb, tat-Transġordanja. Ħarisna lejn il-Għarb u hemmekk, bgħid-bgħid, rajna Ġebel iż-Żejtun, li hu ħdejn Ġerusalem. Għarafnieh għax fuqu lmaħna bħal imsella żgħira-żgħira, kemm-kemm tidher, li hu l-kanpnar tar-Russi, li daqs kemm hu għoli, jidher minn kull imkien.

Hemm salib kbir tal-ħadid mixħut fl-art għax għandu jkun li xi darba hemm fuq kienu sa jibnu knisja u dak is-salib kienu sa jwaqqfuh fuqha, bħas-Salib tal-Għolja li kien hawn Malta qabel ma qaċċtu r-riħ. Meta xbajna nħarsu, inżilna 'l isfel mill-ġdid u jien għedt l-Att tal-Indiema, qabel ma wasalt fuq il-gallarija tal-għewwied.

Imbagħad rġajna lejn Dejr il-Franġiskani u minn hemm irkibna l-karozza u soqna lejn Ġerusalem. U hekk għaddiet ukoll din ix-xalâta, ma' ħafna xalâti oħrajn, li għad nikteb xi ħaġa fuqhom ukoll 'il quddiem, jekk ikolli żmien.

HANNA L-MALTI.

QWIEL TAL-PALESTINA

Axtagħal, Ħadd u Għid, wa la taħtaġ għajrek sagħid. Aħdem Ħadd u Festi, biex ma tiġix *bżonn* in-nies.

Umruq għaduwwek ġugħâan, u la tumurqu għarjân. Għaddi minn ħdejn l-għadu tiegħek bil-ġugħ, u la tgħaddix minn ħdejh għarwien. Għax jekk tkun bil-ġugħ huwa ma jkunx jaf, għax ma jistax jara li żaqqek battala; imma jekk tkun liebes ħażin, jarak u jgħajjrek u jifraħ bil-hemm tiegħek.